

УДК 657.47:338.5

JEL M41, D24

DOI 10.32782/2786-8273/2025-9-10

Кудирко О.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5090-1208>

Olena Kudyenko

Vinnitsia Institute of Trade and Economics
of the State University of Trade and Economics

Коцербуба Н.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку та оподаткування,
Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5161-318X>

Nataliia Kotseruba

Vinnitsia Institute of Trade and Economics
of the State University of Trade and Economics

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ОБЛІКУ ТА АНАЛІЗУ СОБІВАРТОСТІ ГОТОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

MODERN APPROACHES TO ACCOUNTING AND ANALYSIS OF THE COST OF FINISHED PRODUCTS

Анотація. У статті досліджено особливості обліку витрат, що включаються до собівартості готової продукції на виробничих підприємствах України в умовах цифрової економіки та оновлення підходів до податкового контролю. Наведено основні підходи формування собівартості в умовах використання сучасних технологій і залучення зовнішніх виконавців виробничих процесів на умовах давальницької сировини. Представлено аналітичні таблиці, з допомогою яких підприємство може здійснювати аналіз витрат, що включаються у собівартість готової продукції. Запропоновано впровадження інноваційних рішень, таких як SCADA-системи та інтеграція IoT-пристроїв для збору облікових даних у реальному часі. Зроблено висновок про доцільність удосконалення організаційно-методичного забезпечення бухгалтерського обліку собівартості з урахуванням національних стандартів та вимог податкового законодавства.

Ключові слова: собівартість продукції, витрати, виробниче підприємство, калькуляція, автоматизація обліку, переробка на давальницьких умовах, сировина та матеріали.

Abstract. Introduction. Manufacturing enterprises constitute a significant segment of Ukraine's economy. In the context of technological advancements and the implementation of modern accounting software, the need for accurate cost accounting is becoming increasingly important. The cost of finished goods directly affects pricing, financial performance, and tax liabilities. This highlights the relevance of studying cost accounting practices at domestic enterprises. **Purpose.** The main purpose of the article is to analyze key aspects of expense accounting and cost calculation of finished goods at manufacturing enterprises. It aims to identify efficient methods for allocating and managing production costs, ensuring accuracy in financial reporting and effective enterprise management. **Methods.** The study employs general scientific and economic analysis methods, including comparison, synthesis, grouping, and tabular presentation of data. National accounting standards and legislative acts regulating the cost accounting process in Ukraine were also used. Analytical tables were applied to examine the structure. **Results.** The article outlines the structure of production costs based on national standards and highlights the importance of maintaining analytical tables for monitoring and comparing costs over different periods. It also emphasizes the necessity of regular cost analysis and the automation of cost tracking systems to reduce human error and improve decision-making. The integration of modern technologies such as SCADA systems, IoT devices, and digital sensors enables real-time data collection from equipment, helping to form accurate cost structures. Furthermore, the study discusses the inclusion of third-party processing (tolling arrangements) into the cost of production and the importance of obtaining detailed reports from processors to justify expense allocation. **Conclusion.** Accurate cost accounting plays a critical role in ensuring financial transparency and operational efficiency in manufacturing enterprises. Implementing analytical tools and automation technologies significantly enhances the quality of cost control and financial planning. Enterprises should integrate cost analysis tools into their accounting systems and use technological solutions to improve production monitoring and optimize expenses. The article provides practical recommendations for improving the organizational and methodological support of accounting, which contributes to better financial results and compliance with tax legislation.

Keywords: product cost, expenses, manufacturing enterprise, calculation, accounting automation, toll processing, raw materials and supplies.

Постановка проблеми. В Україні виробничі підприємства займають значну частку економіки держави. У зв'язку з впровадженням сучасних виробничих технологій та застосуванням новітнього програмного забезпечення росте необхідність правильного обліку витрат, які формують собівартість готової продукції, оскільки саме цей показник безпосередньо впливає на цінову політику, фінансові результати та податкове навантаження. Під час податкових перевірок, які відновились із кінця 2023 року, дедалі частіше виявляються на підприємствах помилки у веденні обліку собівартості готової продукції й неправильності віднесення витрат до її вартості, що може призводити до заниження або завищення фінансових показників, порушення податкового законодавства та накладення штрафних санкцій. Це зумовлює актуальність дослідження особливостей обліку витрат на сучасних вітчизняних підприємствах, пошуку правильних методів формування собівартості продукції, оптимального розподілу витрат між видами діяльності та удосконалення організаційно-методичного забезпечення бухгалтерського обліку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Темі собівартості готової продукції та витрат, що належить включати до неї, приділило увагу багато вчених та науковців. У дослідженні Н. Микитяк [7] вивчено тему аналізу методики формування собівартості продукції на підприємствах України та її впливу на фінансові результати. Автор підкреслює, що методика визначення складу та формування собівартості продукції має велике значення для підприємства, оскільки від її

обсягу залежить не тільки ціна продукції, але й прибуток підприємства.

О. І. Чернишенко [2] здійснила аналіз собівартості як економічної категорії, її функцій та ролі в управлінні підприємствами. Автор визначає собівартість як показник виробничої діяльності, що відтворює затрати певного (конкретного) підприємства на виробництво конкретного виду продукції.

Автори Г. С. Макарова та В. В. Мушта [3] провели дослідження процесів обліку та формування собівартості готової продукції на підприємствах. Автори розкривають сутність готової продукції, її класифікацію за різними ознаками, а також порядок визначення первісної вартості та виробничої собівартості. Окрему увагу приділено вдосконаленню обліку готової продукції з урахуванням національних стандартів бухгалтерського обліку.

Метою статті є дослідження та аналіз основних аспектів обліку та аналізу витрат, які формують собівартість готової продукції на виробничих підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним видом діяльності виробничих підприємств є виробництво та реалізація готової продукції. У процесі виробничої діяльності підприємства несуть значні витрати, які формують собівартість продукції. Особливості обліку цих витрат мають важливе значення для точного визначення фінансових результатів та ефективного управління ресурсами.

Виходячи із даних рисунку 1 видно, що собівартість включає велику кількість витрат, які мають різну економічну природу, цільове призначення та способи обліку.

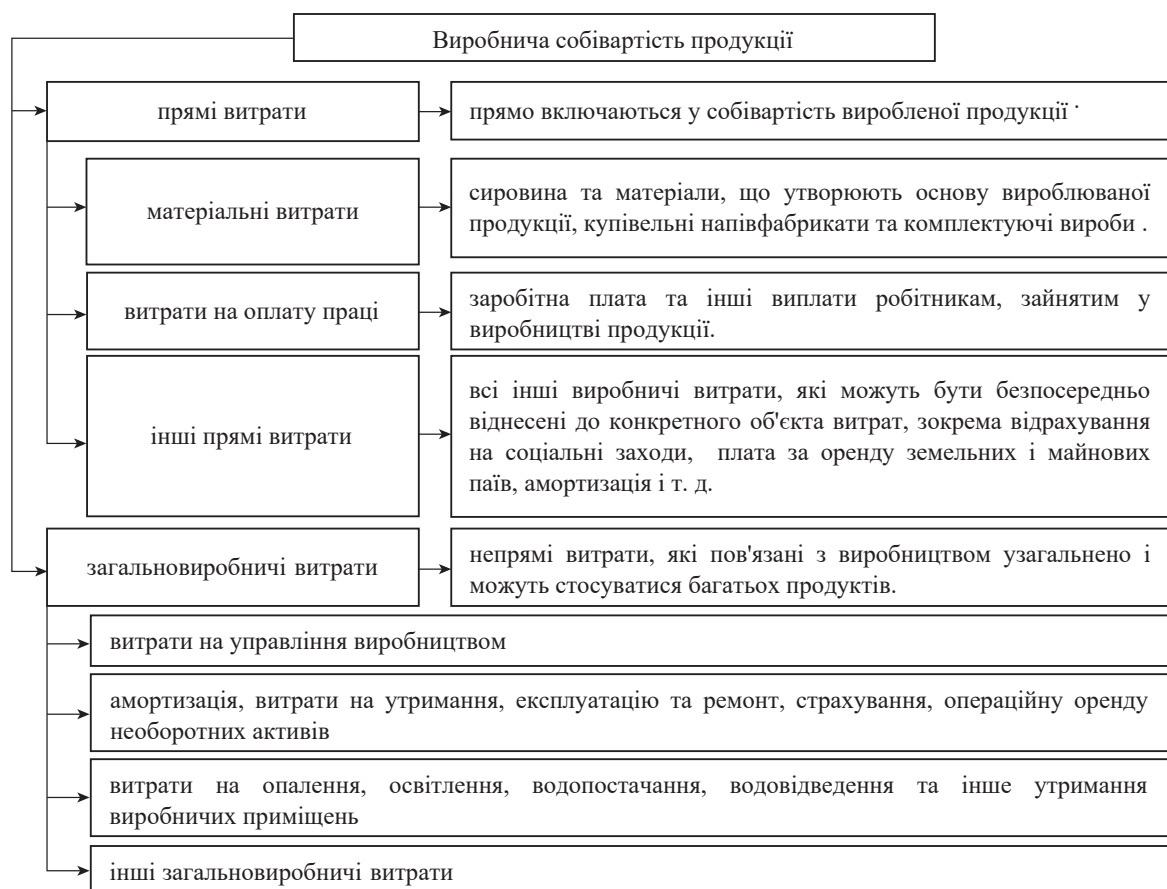

Рис. 1. Склад виробничої собівартості продукції

Джерело: побудовано авторами на основі [4, 5]

З П(С)БО 16 «Витрати», собівартість виробництва – це накопичені прямі, загальновиробничі, інші прямі витрати, необхідні для виготовлення продукції, чи виконання певного виду робіт, надання послуг [9]. На рисунку 1 представлено витрати, що підлягають включенню до собівартості виробництва.

Під час здійснення бухгалтерського обліку виробничих операцій усі витрати акумулюються на рахунок 23 «Виробництво». Основним документом, в якому відображаються понесені витрати на виробництво готової продукції, є калькуляція. Вона дозволяє підприємству обґрунтовано формувати ціни, здійснювати фінансове планування та контролювати ефективність виробництва. Під час формування документу бухгалтер чітко бачить його собівартість, виходячи із величини якої після цього формує ціну реалізації.

Велике значення в обліку собівартості має періодичне проведення аналізу витрат. Регулярний аналіз дозволяє виявити тенденції у зміні витрат, встановити причини відхилень фактичних показників від планових.

Для виявлення причин зміни рівня собівартості вивчають склад і структуру затрат на виробництво. З цією метою визначають питому вагу кожного елементу в загальній сумі затрат на виробництво у %. Це дозволяє намітити основні напрями аналізу затрат, знайти резерви зниження собівартості продукції за рахунок зниження її матеріально-, трудо-, енерго- та фондомісткості [7].

Підприємству слід впровадити використання аналітичних таблиць для аналізу понесених витрат на виробництво продукції. Застосування таких таблиць у процесі обліку дозволяє здійснювати детальний контроль за структурою та відхиленням витрат, а також оперативно реагувати на зміни у виробничих процесах. Аналітичні таблиці можуть містити порівняльні дані за періоди, аналіз витрат за центрами відповідальності, видами продукції та інше.

На приклад, використовуючи шаблон таблиці 1, підприємство матиме можливість бачити структуру витрат виробництва певного виду продукту. За необхідності у подальшому це дозволить порівнювати показники між періодами, а також виявляти можливі помилки під час калькулювання виробничої операції.

Ще одним прикладом аналізу собівартості виробленої продукції – є порівняння витрат за періодами, який дозволяє бачити зміни в динаміці для подальшого планування купівлі запасів. Прикладом такого аналізу витрат є таблиця 2.

Слід зазначити, що за умов зростання обсягів інформації продуктивне вирішення питань управління програмою виробництва та реалізації на підприємстві можливе тільки з упровадженням автоматизованих систем оперативного та управлінського обліку [3]. Саме тому такі таблиці слід впроваджувати безпосередньо у програмне забезпечення, яким користується підприємство для ведення обліку. Тоді бухгалтер мінімізує можливі помилки у розрахунках, а також зекономить час на підрахунок результатів.

Для підвищення ефективності управління виробничими витратами слід застосовувати новітні технології, які включають у себе отримання даних прямо із обладнання зокрема за допомогою систем автоматизованого збору інформації (SCADA, IoT-пристроїв, цифрових датчиків).

Прикладом SCADA-системи є Smart Review. Це програмний пакет, призначений для розробки систем збору і оперативного диспетчерського керування. Smart Review забезпечує роботу в реальному часі систем збору, обробки, відображення, архівування та аналізу промислових пристроїв та процесів. Даний пакет має широкий спектр використання в автоматизації промислових підприємств, енергетичних об'єктів, інтелектуальних споруд, системи обліку енергоресурсів, і багато іншого [1]. Усі дані, отримані з обладнання за допомогою SCADA-системи, конвертуються у зручні формати зберігання цифрової інформації, наприклад .xlsx або .csv, які у подальшому можна інтегрувати до програмного забезпечення бухгалтерського та управлінського обліку.

IoT (Internet of Things) або Інтернет речей – це процес передачі даних між будь-якими фізичними пристроями. Щоб налаштувати IoT-інфраструктуру необхідно мати: розумні датчики та сенсори, оснащені спеціальними IoT-картками, IoT-платформу для керування, збору та обробки даних, мережу для зв'язку

Таблиця 1

Аналіз структури витрат, що відносяться до собівартості

№ з/п	Стаття витрат	Сума витрат, грн.	Частка витрат у загальній собівартості, %
1	Сировина і матеріали	x	x
2	Заробітна плата основного персоналу	x	x
3	Загальновиробничі витрати	x	x
...	...	...	...
Всього:		x	100

Джерело: сформовано авторами

Таблиця 2

Аналіз динаміки витрат, що відносяться до собівартості

№ з/п	Стаття витрат	Вартість витрат у 1-ому періоді, грн.	Вартість витрат у 2-ому періоді, грн.	Абсолютне / відносне відхилення
1	Сировина і матеріали	x	x	x
2	Заробітна плата основного персоналу	x	x	x
3	Загальновиробничі витрати	x	x	x
...	...	...	...	...
Всього:		x	x	x

Джерело: сформовано авторами

пристроїв між собою та з платформою. IoT збирає дані з розумних пристроїв, які мають датчики та сенсори, і передає цю інформацію у хмарне сховище [8].

Такі рішення дають змогу в реальному часі фіксувати обсяги використаних ресурсів (електроенергії, сировини, води тощо), тривалість простоїв, швидкість роботи устаткування та інші важливі параметри. Ці дані можуть автоматично інтегруватися у програми бухгалтерського та управлінського обліку, що забезпечує більш точне формування собівартості продукції та сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень. Використання таких технологій знижує ризик людської помилки, дозволяє своєчасно виявляти неефективні виробничі процеси та оптимізувати витрати.

Окрім звичних витрат, які включаються до собівартості та які можна фактично перевірити, знаходячись на підприємстві, іноді підприємство може залучити переробника – сторонню організацію або фізичну особу-підприємця, яка виконує окремі етапи виробничого процесу на давальницьких умовах.

За такої умови підприємство може включити витрати отримавши первинний документ – акт наданих послуг та накладні приймання-передачі сировини та готової продукції. Для перевірки правильності включення витрат слід передбачити договором переробки надання звіту переробника із деталізацією витрат. Таким чином підприємство-замовник зможе детально відслідковувати склад витрат, понесених у процесі переробки, перевіряти їх відповідність умовам договору та обґрунтованість включення до собівартості готової продукції.

Наявність альтернативних варіантів облікового відображення операцій з давальницькою сировиною зумовлює потребу розробки облікової політики, яка повинна забезпечити формування єдиного інформаційного

середовища відповідно до запитів системи управління. Під час дослідження існуючих методик ведення бухгалтерського обліку операцій з давальницькою сировиною доведено, що позабалансовому обліку даних операцій приділено не достатньо уваги як з боку Нормативно-правової бази, так і з боку самих бухгалтерів. Для вирішення цих проблем необхідне запровадження нових методик ведення обліку операцій з давальницькою сировиною, які забезпечать аналітичність і достовірність облікової інформації з якою працюють зовнішні і внутрішні користувачі; своєчасність її відображення в первинних і звітних документах і відповідно більшу ефективність контролю за даними операціями [6].

Висновки. Отже, проведене дослідження показує необхідність правильності ведення обліку витрат, що включаються до собівартості готової продукції. Запропоновані в роботі підходи дозволяють не лише підвищити точність формування собівартості, а й забезпечити відповідність облікових даних вимогам національного законодавства. Наведені аналітичні таблиці дозволять підприємству здійснювати якісний економічний аналіз собівартості готової продукції. Це дозволить підприємству вчасно виявляти помилки обліку та приймати управлінські рішення щодо оптимізації витрат, підвищення рентабельності виробництва та покращення фінансових результатів. Використання таких засобів автоматичного збору інформації з виробничих ділянок як SCADA, IoT-пристроїв та цифрових датчиків дозволить оперативно отримувати достовірні дані про витрати ресурсів, підвищити точність облікових показників і забезпечити прозорість виробничих процесів. Таким чином, удосконалення організаційно-методичного забезпечення бухгалтерського обліку та аналізу витрат є необхідною умовою стабільного розвитку та конкурентоспроможності сучасних виробничих підприємств.

Бібліографічний список:

1. Автоматизована система обліку витрат «Мікрол». Мікрол. URL: http://www.microl.ua/index.php?page=shop.product_details&flypage=garden_flypage.tpl&product_id=375&category_id=26&option=com_virtuemart&Itemid=71 (дата звернення: 20.04.2025).
2. Богданович І. В. Методика обліку витрат на виробництво : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. 256 с.
3. Григоренко С. О. Управлінський облік витрат: сучасні підходи та методи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 3. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/90.pdf (дата звернення: 16.04.2025).
4. Міністерство фінансів України. Про затвердження Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» : Наказ від 31.12.1999 № 318. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (дата звернення: 16.04.2025).
5. Обчислення та розподіл загальновиробничих витрат. Могол-Альфа. URL: <https://mogol-alfa.com.ua/ua/buhgalterski-povini/obchislennya-ta-rozpodil-zagalnih-virobnichih-vytrat/> (дата звернення: 20.04.2025).
6. Петренко О. В. Особливості формування собівартості продукції на підприємствах харчової промисловості. *Матеріали конференції «Сучасні проблеми економіки та управління»*. Вінниця, 2023. С. 45–50.
7. Сосновик Ю. Ю. Аналіз собівартості сільськогосподарської продукції. *Управління розвитком*. 2014. № 4. С. 106–108.
8. Що таке IoT-технологія та як вона впливає на різні галузі. Kyivstar Hub. URL: <https://hub.kyivstar.ua/articles/shho-take-iot-tehnologiya-ta-yak-vona-vplyvaye-na-rizni-galuzi> (дата звернення: 19.04.2025).
9. Як правильно розрахувати собівартість товарів, продукції, робіт чи послуг, щоб не було проблем з податковою. 7eminar.ua. URL: <https://7eminar.ua/news/5568-yak-pravilno-rozrahuvati-sobivartist-tovariv-produkciiy-robot-ci-poslug-shhob> (дата звернення: 20.04.2025).

References:

1. Avtomatyzovana systema obliku vytrat "Mikrol" [Automated cost accounting system "Mikrol"]. Available at: http://microl.ua/index.php?page=shop.product_details&flypage=garden_flypage.tpl&product_id=375&category_id=26&option=com_virtuemart&Itemid=71 (accessed April 20, 2025).
2. Bohdanovych I. V. (2015) *Metodyka obliku vytrat na vyrobnytstvo : monohrafiia*. [Methodology of accounting for production costs: monograph] Lviv : Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky – Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House. P. 256. (in Ukrainian)
3. Hryhorenko S. O. (2024) *Upravlinskyi oblik vytrat: suchasni pidkhody ta metody* [Management cost accounting: modern approaches and methods]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, № 3. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/3_ukr/90.pdf (accessed April 16, 2025).

4. Ministerstvo finansiv Ukrainy. Pro zatverdzhennia Polozhennia (standartu) bukhgalterskoho obliku 16 "Vytraty" [On approval of Accounting Regulation (Standard) 16 "Expenses"] : Nakaz vid 31.12.1999 № 318. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00#Text> (accessed April 16, 2025).
5. Obchyslennia ta rozpodil zahalnovyrobnychkykh vytrat [Calculation and distribution of overhead costs]. Available at: <https://www.mogol-alfa.com.ua/ua/buhgalterski-novini/obchislennya-ta-rozpodil-zagalnih-virobnichih-vitrat/> (accessed April 20, 2025).
6. Petrenko O. V. (2023) Osoblyvosti formuvannia sobivartosti produktsii na pidpriemstvakh kharchovoi promyslovosti [Features of the formation of production costs at food industry enterprises]. *Materialy konferentsii "Suchasni problemy ekonomiky ta upravlinnia" – "Modern problems of economics and management"*. Vinnytsia, pp. 45–50. (in Ukrainian)
7. Sosnovyk Yu. Yu. (2014) Analiz sobivartosti silskohospodarskoi produktsii [Analysis of the cost of agricultural products]. *Upravlinnia rozvytkom – Development Management*. № 4, pp. 106–108. (in Ukrainian)
8. Shcho take IoT-tekhnohohiia ta yak vona vplyvaie na rizni haluzi [What is IoT technology and how does it affect different industries?]. Kyivstar Hub. Available at: <https://hub.kyivstar.ua/articles/shho-take-iot-tehnologiya-ta-yak-vona-vplyvaye-na-rizni-galuzi> (accessed April 20, 2025).
9. Iak pravylno rozrakhuvaty sobivartist tovariv, produktsii, robit chy posluh, shchob ne bulo problem z podatkovoiu. [How to correctly calculate the cost of goods, products, works or services so that there are no problems with tax]. 7eminar.ua. Available at: <https://7eminar.ua/news/5568-yak-pravilno-rozrachuvati-sobivartist-tovariv-produkciyi-robit-ci-poslug-shhob> (accessed April 20, 2025).

Стаття надійшла до редакції 21.04.2025